

DIN ACTIVITATEA MUZEELOR DE PESTE HOTARE

INSEMĂRI LA O EXPOZIȚIE TEMPORARĂ KÖLNEZĂ

Claudia CLEJA-GÎRBEA

Într-o aripă a Muzeului de artă kölnez „Wallraf-Richartz” a fost prezentată o expoziție temporară deosebit de interesantă.

Este vorba despre expoziția „Hura?! Vom Unsinn des Krieges” („Hura! Despre absurditatea războiului”) deschisă între 1 septembrie 1971 – 31 mai 1972 și unică în felul ei prin tematică și scopurile urmărite de realizatori.

De la un timp se află în bunele tradiții artistice kölneze organizarea unor asemenea expoziții tematice pentru tineret folosind operele aflate în patrimoniul muzeelor din Köln.

Aceasta este cea de-a șasea manifestare de acest gen și întrunește lucrări originale sau copii după acestea ale artiștilor plastici preocupați de a reprezenta războiul și consecințele lui.

Realizatorii expoziției au urmărit problematica războiului și modul în care ea a fost dezbătută pe plan artistic în diferite perioade și epoci istorice, de către diferiți creatori.

Intenția organizatorilor a fost aceea de a lăsa pe artiști să vorbească despre mizeriile războiului, despre degradarea pe care războiul o aduce omului, despre durerea și suferințele celor ce-l suportă și prin aceasta de a reactualiza, și în acest fel, această problemă atât de spinoasă încă în viața popoarelor.

Una dintre intențiile cele mai laudabile ale realizatorilor, a fost aceea de a trezi în conștiința vizitatorului iminența acestui pericol ce poate fi, prin nepăsarea individului, oricând actual. Căci, fiecare trebuie să privească această problemă angajat, nu indiferent – soarta omenirii depinzând de lupta fiecăruia.

Interesantă este de asemenea și încercarea de a defini războaiele ca „juste” și „nejuste”, chiar dacă din punct de vedere al prezentării nu s-a reușit această delimitare, atât în ceea ce privește concepția, cât mai ales realizarea expozițională.

În expunerea întregului material tematic s-a urmărit alegerea lucrărilor în ordine cronologică, cu predominarea acelor care prezintă necazurile și suferințele pricinuite de război.

Sînt prezentate astfel, lucrări din epoca lui Dürer și pînă în zilele noastre.

În prima parte a expoziției întîlnim războiul ca erou „învîgător”, fiind prezentat pictural, fără vreo atitudine din partea artiștilor.

Acest mod de tratare „fără comentariu” se observă în lucrările lui Wolf Traut¹ (*Bătălia de la Guinegate 1479* – gravură în lemn 17,5×16,5 cm. WRM², Inv. 25413), și a olandezilor Pieter Post (*O bătălie* – ulei, 26,7×39,3 cm. WRM, Inv. 2374), și Jan van Huchtenberg (*Luftă de cavalerie* – gravură 51,2×79 cm. WRM, Inv. 3256).

Jacques Callot (1592–1635) descrie războiul în *Dezastrele războiului*, (gravuri 8,3×18,8 cm. WRM, Inv. 1349 – 5, 7, 11, 17).

De altfel nu este de mirare, căci în această vreme artiștii, lucrând la comanda stăpînilor feudali, care nu luau în seamă decât pe acei artiști ce nu le deranjau interesele, nu și-au putut exprima o poziție personală, mai ales în tratarea unor asemenea subiecte.

Abia la începutul secolului al XIX-lea, artiștii, scăpînd de „sclavia” comenzilor stăpînilor feudali, au început să exercite o artă critică, protestatară.

Tot acum încep să fie ogîndite și suferințele provocate de război celor mulți și necunoscuți, „eroilor anonimi” care suportă greul războaielor.

Un exemplu în sensul acesta este „*Soldatul rănit*” al lui Géricault (Ulei, 45×36,5 cm. WRM, Inv. nr. 3193).

Francisco Goya (1746–1828) este primul artist „angajat”, care nu poate concepe războiul cu ceea ce aduce el și-și manifestă strigătul de revoltă cu putere în *Colosul* (ulei, păstrat în Museo del Prado, Madrid și reprodus printr-o mare fotografie) și în serialul celor 85 de gravuri în acuaforte *Dezastrele războiului*. Cîteva din gravurile ciclului sînt prezentate în expoziție. Imaginile cit și titlurile sînt zguduitoare. Una dintre ele poartă ca titlu *Aceasta nu se poate privi!* Sînt execuțiile în masă ale populației civile, victime ale războiului. Întrebat, odată, de ce zugrăvește aceste barbarii ale oamenilor, Goya ar fi răspuns: „*Pentru a avertiza pentru todeauna pe oameni, de a nu mai fi nicicînd barbari*”. Gravurile au apărut cu mult după moartea artistului, prin 1863. Aproape este de regretat că un artist de talia lui Goya nu a putut picta lupta de eliberare a Comunei din Paris. Martorul ocular al acesteia, Manet a prezentat baricadele, luptele de stradă și morții, numai în culori luminoase și tente ușor întunecate, frumoase și eroice, dar neangajate.

La mijlocul veacului trecut s-a răspîndit și fotografia, iar cînd a izbucnit războiul civil din America (1861–1865), primul război modern „total”, s-au găsit în persoana lui Mathew Brady și a colaboratorilor săi primii reporteri tehnici ai războiului.

Imaginile fotografice din acest război au fost reliefat prezentate în cadrul expoziției, fiind considerate ca reprezentări deosebite pentru veridicitatea lor, cit și opere timpurii ale artei fotografice.

Expunerea unor fotografii deosebit de semnificative ca acestea, de pildă, a demonstrat, împreună cu alte materiale complementare, cum ar fi putut fi lărgită expoziția, deși în cadrul spațiului restrîns în care este realizată, acestea au luat locul unor lucrări importante pictate de artiști celebri ca Goya, Callot sau alții.

La sfîrșitul secolului trecut, cînd Europa își asigurase cu „eforturi” pacea pentru o generație, războiul apare ca „erou” al unor ilustrații istorice în operele lui Max Slevogt (ciclul *Homer*), Kathe Kollwitz (ciclul *Războiul țărănesc*) și William Strang (*Dansul medieval al morții*).

Secolul nostru a cunoscut războaie mai distrugătoare decît oricînd. Rezultatele catastrofale ale celor două războaie mondiale au impresionat conștiințele, dar a fost necesară parcurgerea unui drum destul de lung pînă cînd artiștii au găsit adevărul limbaj pentru a-și manifesta protestul.

Astfel, Barlach, Libermann, cit și alții executau în 1914/1915 o grafică după principiul: „*Înfrî victoria și după aceea Pacea!*” De-abia după război au slujit Pacea și au luptat în același timp și pentru dreptatea socială.

Tratarea „Oamenilor mărunți”, a victimelor de război, a nenorocirilor sociale, a lipsei de lucru, a fascismului care se apropia au fost temele preferate ale lui Rudolf Grossmann (*Cine vrea... la militarie* – litografie, 42×32 cm. KMB³, Inv. 71633), Heinrich Zille (1858–1929) – *Soldatul cerșetor*, desen colorat în cărbune 20×13 cm. WRM, Inv. 1958/87) și John Heartfield (1891–1968), care a creat fotomontajul ca nou tip de expresie artistică, rămînd cel mai reprezentativ artist al genului. Este expus fotomontajul lui atît de cunoscut *Krieg und Leichen – immer noch Hoffnung der Reichen*⁴.

Picasso a protestat, de asemenea, în *Guernica* împotriva războiului folosind simboluri, imagini ce invită la meditație pentru a-și manifesta opoziția împotriva distrugerii celor lipsiți de apărare.

Desigur că paralel cu aceste manifestări a evoluat din ce în ce mai mult și arta oficială. În slujba intereselor cercurilor conducătoare și spre entuziasmul războinicilor „Patriei”, această artă urmărea să deștepte spirit de sacrificiu și optimism. Național-socialiștii urmăreau, prin propaganda războinică practică intens, să inspire soldaților sentimente în favoarea războiului. Vocile contra erau aduse la tă-

¹ Wolf Traut (1480–1520) a aparținut cercului lui A. Dürer, cu care a și lucrat la realizarea acestor gravuri în cadrul unei comenzi primite de la împăratul Maximilian.

² WRM = Wallraf-Richartz-Museum.

³ KMB = Kunst- und Museumsbibliothek.

⁴ tradus: „Război și Cadavre – rîmîn întotdeauna speranța bogățiilor”.

cere și îndepărtate pe considerente rasiale... Sînt expuse cîteva din „creațiile” propagandei războinice și material complementar la acestea, fotografii, broșuri, cărți poștale etc. ...

Una dintre ideile interesante care a călăuzit realizarea acestei expoziții a fost prezentarea diferențiată a modului în care creatorii au înțeles să „oglindească” războiul.

Astfel prezentarea unor lucrări cu o atitudine indiferentă, neangajată, din partea creatorilor lor, este privită la fel de condamnabil ca și lucrările artei propagandistice, căci au servit aproape în același mod scopurilor celor interesați în războaie.

Din păcate și astăzi mai sînt artiști care oglindește războiul „colorat” și „frumos”. Un exemplu îl constituie tabloul artistului — „Pop” Roy Lichtenstein, *Taka-Taka*, în care războiul apare într-un uriaș Comic-Strip reprezentat în chip de mașină alergînd spre un „bun sfîrșit”.

Desigur că asemenea voci sînt mai rare astăzi, cînd artiștii au găsit noi mijloace artistice de a-și exprima protestul împotriva „barbarilor” din zilele noastre, precum Wolf Vostell în *Miss America*, Rafael Canogar în *Speranța* și Erro în *Gospodărie Americană*.

Mai impresionantă decît toate este însă compoziția *Monumentul de război portativ* realizată de artistul american Edward Kienholz, ce se adresează simțămîntelor de victorie a „celor puternici” și răsunderii colective a „celor mulți”. Compoziția, care ocupă aproape spațiul unei încăperi (10 m.) se citește ca o carte de la stînga la dreapta.

În stînga, apar elementele propagandistice „Uncle Samm” din primul război mondial și Kate Schmidt (căreia i se zăresc numai picioarele și capul) cîntînd „God Bless America”. Șlagărul este imprimat pe bandă și reprodus continuu, obsesiv. Urmează apoi un grup de soldați americani purtînd steagul infanteriei marine după cucerirea insulei Iwo Jimas. Soldații stau în fața unei table negre pe care sînt înscrise aprox. 475 nume de țări... Căci granițele între țări au constituit întotdeauna un prilej de luptă, de discordie.

În dreapta, viața se desfășoară normal, simbolizată printr-un automat de Coca-Cola, scaune, mese, umbrele de soare și un ceas care arată ora exactă. „Afacerea” nu mai este deranjată de nimic, numai placa comemorativă a bătăliei ce se va da, a rămas liberă, ca și data... De o parte, cei tari învingători odată, în mina cărora este puterea și soarta celorlalți, ce consumă în liniște, trăind viața normală a fiecărei zile.

Opera lui Kienholz aduce în contemporaneitate, într-un limbaj artistic nou, violența și o acuză. Ea vorbește despre aroganța marilor popoare și lipsa de apărare a celor mici. Ea arată cum cei care se țin departe de impuscături, prin indiferența lor creează spațiu pentru crimele războiului. Ea avertizează în legătură cu propaganda „apelurilor naționale”... Lucrarea este prezentată de însuși autorul ei, care vorbește despre intențiile sale, răspunzînd unei scrisori a unui critic de artă american.

În ansamblu deci, expoziția redă reprezentări ale războiului de la Dürer și Rubens la artiștii „Pop” ai zilelor noastre.

Deși organizatorii au dispus de un material destul de restrîns pentru complexitatea problemei, folosind numai lucrări aflate în muzeele din Köln, scopul expoziției a fost atins.

Experiențele trecutului prezentate în imagini artistice impresionează profund vizitatorul. Și numai după o singură vizionare rămîi pe gînduri zile întregi, fiind urmărit de șlagărul „God Bless America” cu care pleci în urechi.

Tablourile sînt expuse pe fond negru, întunecat, ce servește atît temei, cît și lucrărilor pe care le reliefează.

Fotomontajele, marile fotografii care reproduc lucrări contemporane împreună cu celălalt material complementar constituit din arme de toate tipurile și din toate timpurile (de la Tomahawk-ul Siouxiilor, săbii din Borneo etc. ... pînă la armele contemporane, fiind expuse semnificativ și jucării, de pildă un ultim tip de tanc) întregesc imaginile prezentate și servesc tematicii.

Deși nu se face o deosebită distincție între operele propagandistice și operele antirăzboinice, printr-o delimitare clară a acestora, vizitatorul este avisat totuși și poate deluși intenția realizatorilor în acest sens, fiind ajutat de altfel și de catalogul expoziției.

Cu toate că în expunerea tematică sînt „locuri” rămase libere și probleme neridicate, precum ar fi lupta de eliberare națională și socială, pentru lupta negrilor din America pledînd numai un singur grupaj fotografic, realizat de Andy Warhol („Nelinești rasiale în roșu”), în ansamblul ei expoziția este o reușită încercare de a da niște răspunsuri unor probleme ce frămîntă epoca noastră.

Gîndindu-ne la faptul că manifestările acestea sînt organizate în primul rînd pentru tineret, trebuie subliniat rolul educativ al unor asemenea expoziții și aportul lor în educația școlară.

În ultimii ani, muzeele vest-germane își propun din ce în ce mai mult să se transforme din „Temple ale culturii” în școli de educație culturală și chiar politică.

Asemenea expoziții temporare organizate pe lîngă un muzeu de artă de o formulă clasică, precum este și Muzeul „Wallraf Richardt” din Köln, dovedesc tendințele de modernizare ale concepției muzeografice vest-germane, prin expuneri tematice interesante, de concepție, și prin folosirea materialului complementar și a unor soluții moderne în prezentarea expozițională.

Să nu mai vorbim de faptul că alegerea unor astfel de teme este salutară, într-o țară care a fost de două ori leagăn al zeului Marte.